

ALBÁNIA GAZDASÁGI INTEGRÁCIÓÉRETTSÉGE

ENDRŐDI-KOVÁCS VIKTÓRIA¹

(Kivonat)

A tanulmány Albánia gazdasági integrációérettségét mutatja be, elsősorban az Európai Unió szemszögéből. 2003-ban, a thesszaloniki csúcson Albánia ígéretet kapott arra, hogy az Unió által szabott feltételek teljesítése esetén a közösség teljes jogú tagjává válhat. A csatlakozáshoz az szükséges, hogy a potenciális tagjelölt állam teljes mértékben felkészült legyen a felvételre annak érdekében, hogy a jövőbeli reformok minél sikeresebbek legyenek, illetve ki tudja használni az integrációból származó előnyöket. A felkészültség mérésére a tanulmány Palánkai Tibor (2004) (2005) (2006) által kidolgozott integrációérettség elméletét, illetve annak az ország jellegzetességei alapján módosított változatát hívja segítségül.

Kulcsszavak: Albánia, gazdasági integrációérettség, Európai Unió, versenyképesség, konvergencia

A tanulmány vázlatja

Albánia és az Európai Unió kapcsolatának rövid áttekintése

A gazdasági integrációérettség módszertanáról

Működő piacgazdaság

Versenyképesség

Konvergencia

Finanszírozás és finanszírozhatóság

Az elemzésbe bevont egyéb tényezők vizsgálata

A munkaerőpiac helyzete, demográfiai kihívások

Albánia és az Európai Unió közötti kereskedelem vizsgálata

*

Albánia és az Európai Unió kapcsolatának rövid áttekintése

Az Európai Unió 1991 júniusában, a parlamentáris köztársaság kikiáltása után három hónappal (Európai Bizottság [2010a]) kezdte kiépíteni bilaterális kapcsolatait az országgal, amelyek hasonlóan a többi nyugat-balkán államhoz, lassan fejlődtek és mélyültek. Az ország 1999-ben autonóm kereskedelmi kedvezményeket kapott és az Európai Tanács 2004-ben adoptálta az Európai Partnerségi programot. A Stabilizációs és Társulási Megállapodást 2006 júniusában írták alá és 2009. április 1-jén lépett életbe. Ugyanazon a napon Albánia beadta csatlakozási kérelmét, aminek elfogadását a Bizottság véleményében 12 kulcsfontosságú kritériumhoz, valamint az *acquis* átvételének szinte valamennyi területén való előrehaladásához kötött (Európai Bizottság [2014]).

A 12 kritérium magában foglalja a Parlament működésének hatékonyabbá tételét, a választások tisztaságának növelését, a közszféra átláthatóbbá tételét és politikamentesítését, független, hatékony és átlátható bírósági intézmények kiépítését, a korrupció és szervezett bűnözés elleni harcot, valamint az emberi jogok biztosítását (kiváltképpen a nők, gyermekek és romák esetében) (Európai Bizottság [2010a]).

¹ A szerző: Endrődi-Kovács Viktória PhD, *Budapesti Corvinus Egyetemen* 2009-ben végzett nemzetközi gazdaság és gazdaságpolitika szakon, ugyanott 2014-ben védte meg *A Nyugat-Balkán gazdasági integrációérettsége* címmel a doktori disszertációját. Fő kutatási területe Nyugat-Balkán gazdasága, Európai Unióval való kapcsolata.

2010 decemberétől az albán állampolgárok vízummentesen utazhatnak a legtöbb tagállamba. Az ország folyamatos erőfeszítéseket tesz az elvárt kritériumok teljesítése érdekében, ennek eredményeképpen a Bizottság 2012 októberében javasolta a hivatalos tagjelölti státusz odaadását (Európai Bizottság [2014]), valamint magas szintű párbeszédet kezdett az országgal. Azonban a hivatalos tagjelölti státusz eléréséhez még további intézkedések szükségesek az igazságügy és közigazgatás területén, valamint a korrupció, szervezett bűnözés elleni harcban és Albániának meg kell erősítenie az emberi jogok védelmét és a szellemi tulajdonjogok végrehajtását is (Európai Bizottság [2013a]).

A gazdasági integrációérettség módszertanáról

Az integrációérettség fogalmát Palánkai Tibor alkotta meg, és kutatásai során azt a kelet-közép európai országokra alkalmazta. „Az *integrációérettség* az adott integrációs formából származó előnyök maximális kihasználásának képessége a költségek és a hátrányok minimalizálása mellett. Az integrációérettséget a költségek és hasznok mérlegével lehet mérni. Egy ország akkor integrációérett, ha a tagság pozitív végösszegű játék, vagyis egészében előnyös számára.” (Palánkai [2004], p. 378.). Palánkai Tibor szerint a gazdasági integrációérettség az alábbi alapkritériumokkal határozható meg: *működő piacgazdaság, versenyképesség, makrostabilitás és stabilizáció, konvergencia, finanszírozhatóság és finanszírozás*. Ezek nem teljesen objektív, egyértelmű fogalmak, mérésük nem könnyű.

Kutatásomat elsősorban erre a módszertanra alapozom, azonban a Nyugat-Balkán államai – köztük Albánia - sok tekintetben különböznek a kelet-közép európai országoktól, ezért a módszertan kiegészítésre, módosításra szorul, amely alkalmazkodik a térség országainak jellegzetességeihez, sajátosságaihoz. Mindenképpen komolyabb figyelmet kell fordítani Albánia felzárkóztatására, gazdasági konvergenciájára, hiszen jóval fejletlenebb állam, mint az Európai Unió tagállamai, vagy akár a korábban csatlakozott kelet-közép-európai országok. A legutóbbi bővítések tapasztalatai is ezt indokolják. A versenyképesség mérésekor kiemelt figyelmet kell kapjon a korrupció, hiszen mértéke nagyban befolyásolja a versenyképességet, valamint a tőkevonzó-képességet (utóbbi a felzárkózás, a konvergencia területén bír kiemelkedő jelentőséggel). Ugyanakkor ki kell emelni, hogy mind a korrupció, mind a versenyképesség mérése igencsak bonyolult, számos hiányossága akad.

A működő piacgazdaság leginkább az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank (EBRD) 1994 óta folytatott éves „átalakulási mutatójával” ragadható meg. Az elemzése során az EBRD a következő mutatószámokat veszi sorra: szektorokra kiterjedő nagy privatizáció, kisméretű privatizáció, kormányzás és vállalatok átszerveződése, árliberalizáció foka, külgazdasági- és árfolyamrendszer, versenypolitika, bankreform és kamatláb-liberalizáció, az értékpapírpia és a nem bank jellegű pénzügyi intézmények működése, valamint infrastrukturális fejlődés. A Transition Report az egyes paraméterekkel kapcsolatosan az átalakulás állását és fejlődését 4-es skálán méri, ahol az 1 az átalakuló reformok hiányát jelenti, a 4-es pedig a fejlett piaci gazdaságokéhoz hasonló szintet jelez (EBRD [2009]). Akkor tekintem Albániát e téren érettnak a csatlakozásra, ha az átalakulási index során figyelembe vett 9 mutatószám átlaga meghaladja a 3,4-et, azaz a fejlett piacgazdaság szintjét közelíti. További feltételeket is teszek: egyrészt, egyik mutatószám sem lehet 3-masnál alacsonyabb értékű, másrészt, a korábbi évekhez képest nem történhettek súlyos visszalépések (azaz nem romlott egyetlen mutatószám sem 1 pontszámnál többet). Ezeket a feltételeket a korábbi csatlakozások tapasztalatai alapján tettem, ugyanis mind a 2004-ben, mind a 2007-ben csatlakozott államok teljesítették ezeket a kritériumokat.

A makrostabilitás és stabilizáció szempontjából elsősorban a reál GDP növekedést, a munkanélküliséget és az inflációt kell megvizsgálni. Ezeket a mutatókat az EU-országok átlagos teljesítményével, valamint a közel hasonló fejlettségű EU-tagországok mutatóival hasonlítom össze.

A versenyképesség fogalma és mérése rendkívül komplex és problematikus, számos tényező határozza meg. Ennek ellenére (de fenntartásokkal), a versenyképesség mérésére elsősorban a Világgazdasági Fórum (World Economic Forum, WEF) által használt elemzéseket, mutatókat érdemes megvizsgálni. Emellett a Lisbon Score Board egyes mutatószámai sem hagyhatók figyelmen kívül. A versenyképesség alapkritériuma alapján akkor tekintem a nyugat-balkán államot integrációérettnek, ha versenyképességi mutatószáma közelít az Európai Unió tagállamainak szintjéhez, nem sokkal marad el tőle, vagy esetleg valamelyik tagállam előtt helyezkedik el a rangsorban. A korrupció esetében pedig fontos kritérium, hogy a tagjelölt állam folyamatosan erőfeszítéseket tegyen a korrupció megfékezésére, csökkentésére. Ez leginkább az Európai Bizottság éves országjelentései, a Transparency International által meghatározott korrupciós érzet index (Corruption Perception Index, CPI) illetve a Világbank által meghatározott korrupciós index alapján állapítható meg.

A konvergencia mérésekor az alábbi mutatókat és kritériumokat fogom megvizsgálni: az egy főre jutó GDP-t az EU15-tel és 27-ekkel összehasonlítva, valamint az EU által meghatározott konvergencia-

kritériumokat: a koppenhágai kritériumrendszer² és a maastrichti kritériumrendszer.³ Akkor tekintem Albániát e téren késznek a csatlakozásra, ha az egy főre jutó GDP-je (vásárlóerő-paritáson) eléri az EU27-ek, vagy legalább az EU12-ek átlagát napjainkban, vagy a régi tagországok csatlakozásának időpontjában. A 2007-ben csatlakozott államok fejlettségi színvonalát az átlagba beleszámolom, mivel azonban a két állam véleményem szerint csatlakozásuk időpontjában e szempontból nem álltak készen a tagságra, az akkori értékeiket nem veszem külön számításba. A koppenhágai kritériumrendszer teljes mértékben teljesítenie kell (kivéve a 4. kritériumot, mivel annak teljesítése elsősorban az Európai Unió múlik) ahhoz, hogy érettnek tekinthessem őket. A koppenhágai kritériumrendszer részletesebb bemutatása azért bír jelentőséggel, mivel Albánia történelméből, tradícióiból adódóan más értékeket, normákat vall, például mást jelent az ország számára a demokrácia, működő piacgazdaság fogalma, mint a nyugat-európai államoknak és ezen kritériumok teljesítését szigorúan kell venni. A maastrichti kritériumok kapcsán pedig azt vizsgálom meg az egyes mutatók alapján, hogy az ország vajon a jövőben képes lesz-e teljesíteni azokat, mennyire áll messze a kívánt értékektől. Emellett egyéb mutatókat is figyelembe érdemes venni a konvergencia szempontjából, mint például a gazdaságok munka termelékenységét vagy a lakosság internet-hozzáférést (a cél az, hogy közelítsenek az európai uniós átlaghoz). Mindkettő ahhoz szükséges, hogy Albánia a jövőben ellen tudjon állni az Európai Unió belüli verseny nyomásnak, hiszen az alacsony termelékenységű ország vállalatai előbb vagy utóbb kiszorultak a piacról, a munkanélküliség nőne. Az internethasználók száma pedig egyfajta infrastrukturális mutató, hiszen egyrészt azt mutatja, hogy az országban mennyire kiépített az internethálózat, másrészt a lakosság képzettségi színvonalát is kifejezi. Ezek a mutatók a versenyképesség fontos mutatói is egyben (Tilford-White [2010]). A „gazdaságon kívüli” mutatóként pedig a lakosság várható élettartamát hasonlítom össze az Unió átlagával, illetve a legutóbb csatlakozott államokéval. A gazdaság strukturális szerkezete sem hagyható figyelmen kívül, az mennyire hasonlít, közeledik az Európai Unió gazdasági struktúrájához. Végül, a gazdasági dimenzióban a finanszírozhatóság és finanszírozás úgy ragadható meg a leginkább, ha megvizsgálom, hogy ezek az országok a rendelkezésükre álló pénzeszközökből mennyit és mire használtak fel (Nemzetközi Valutaalap, USAID vagy az Unió pénzeszközeiből - CARDS, ISPA és SAPARD) (Palánkai [2005]). Továbbá, abból a tényből, hogy az Európai Unió a pénzügyi forrásaiból nem képes és nem hajlandó teljes mértékben finanszírozni Albánia felzárkózását, az országba érkező működő tőke mennyiségét, összetételét sem hagyhatom figyelmen kívül a finanszírozhatóság vizsgálatakor. Ezek mellett részletesebben meg kell vizsgálni a munkaerőpiacot (a munkakörű népesség foglalkoztatási rátáját, munkanélküliséget), az elmúlt évtizedek következtében kialakult demográfiai helyzetet. Végül, a csatlakozás feltételezi azt, hogy az Európai Unió és a tagjelölt államok között szoros bilaterális kapcsolatok legyenek, ezért Albánia külkereskedelmének jellemzőit is figyelembe kell venni az ország gazdasági integrációérettségének vizsgálatakor. Vizsgálódásom a 2002 és 2012 közötti évekre korlátozódik.⁴

Működő piacgazdaság

A működő piacgazdaság kiépítése területén az ország a régióban a középmezőnyt képviseli: a vizsgálat éveiben a harmadik legjobb helyezést éri el Horvátország és Macedónia után. Hasonlóan az utóbbi két országhoz, lassú, de folyamatos javulás figyelhető meg a működő piacgazdaság megvalósítása során. Az ország a régiós átlaghoz képest viszonylag magas szintről indult, de nem is sikerült elérnie kimagaslóan jó eredményeket.

A vizsgálat első évében, 2002-ben Albánia még komoly kihívásokkal szembesült: az országban bankpánik alakult ki a bankbetétek biztosítása területén bevezetett változásoknak köszönhetően, a fizikai

² Demokrácia, törvényesség, az emberi és kisebbségi jogokat garantáló intézmények stabilitása; működőképes piacgazdaság megléte; a jelölt képes a tagság kötelezettségeit teljesíteni, köztük elfogadja és ragaszkodik a politikai, gazdasági és monetáris unió céljaihoz; valamint az Unió felkészültsége az újonnan csatlakozók felvételére (Palánkai [2006]).

³ A tagállamoknak magas fokú árstabilitást kell elérniük. A fogyasztói árindexszel mért infláció a vizsgált egyéves időszakban maximum 1,5 százalékponttal térhet el a három legjobb inflációs teljesítményű tagállam színvonalától. A kormányzat pénzügyi pozícióinak stabilnak kell lenniük azáltal, hogy a) a költségvetési hiány nem haladhatja meg a GDP 3 százalékát, valamint b) az államadósságnak kisebbnek kell lennie a GDP 60 százalékánál. (Utóbbi feltételnél a csökkenő tendencia is elfogadott.) A gazdasági és monetáris unióban szükséges a kamatok konvergenciája, azaz a vizsgált évben a hosszú lejáratú államkötvények átlagos, nominális kamatlába nem térhet el 2 százalékkal többlet a három legjobb árstabilitási teljesítményű országtól. Végül, a tagállam valutájának részt kell vennie a GMU árfolyam-mechanizmusában (ERM 2-ben) és két éven keresztül olyan módon stabilnak kell lennie, hogy nem szükséges egyetlen másik tagállam valutájával szemben sem leértékelni (Palánkai [2006]).

⁴ A kezdődátum azért fontos, mivel nyomon követhető az Európai Unió hatása az albán gazdaság fejlődésére, utóbbi az adatok rendelkezésre állása szempontjából lett kijelölve.

infrastruktúra komoly hiányossággal küzdött annak ellenére, hogy a nagyprivatizáció az olaj és bányászat területén lényegében befejeződött, az albán vállalatok fejlődését komoly akadályok nehezítették: a jogi szabályozás hiányosságai és a korrupció. Kiemelt feladatnak tekintették az utolsó állami tulajdonban lévő bank (Savings Bank, legnagyobb albán bank), valamint az Albtelecom privatizálását. Előbbi privatizálása már második alkalommal vallott kudarcot a befektetői érdeklődés hiánya miatt. 2004-ben végül a Raiffeisen Csoport vásárolta meg, ezzel az egész bankrendszer irányítása magánkézbe került, valamint a pénzügyi szektor és hitelezés hatékonysága jelentősen nőtt (EBRD [2004]). Hasonló ok miatt az Albtelecomot sem sikerült eladni (csupán 2007-ben akadt érdeklődő, egy török konzorcium vette meg a vállalatot – EBRD [2007]). Előbbi esetét nehezítette az a tény, hogy a bank finanszírozta az albán államadósságot, a kincstárjegyek 80%-át ő vásárolta fel. Végül, de nem utolsó sorban ezen időszak alatt az energiaszektor megerősítése és az energiaellátás biztosítása mindvégig stratégiai jelentőségű. 2001-2002 telén volt egy komoly energiaválság, a villamos energia területén súlyos fennakadások voltak. A háttérben az alacsony hatékonyság és lopások álltak. A kiobbant energiaválság súlyos termelés-kimaradást okozott. A Világbankkal akcióttervet készítettek, amelynek céljai a veszteségek és költségvetési támogatások csökkentése, generátorok kapacitásának növelése és az energiaforrások kínálatának diverzifikálása voltak. 2002 januárjában fogadták el, de nem sikerült teljesíteni a kitűzött célokat (EBRD [2002]).

A következő évben a nagyprivatizáció leállt a választási bizonytalanságok miatt, a befektetők elvesztették érdeklődésüket. Ugyanakkor a villamosenergia-tartozások 93%-át sikerült behajtani és az áramlopásokat 37%-kal csökkenteni. 2003-ban a bankszektor iránti bizalom nőtt: az alacsony kamatok ellenére nőttek a helyi és külföldi valutabetétek összegei. A Bank of Albania kampányt kezdett annak érdekében, hogy az emberek egyre kevesebb készpénzt használjanak, helyette kártyával fizessenek (EBRD [2003]).

2004-ben az új versenytörvény bevezetése és egy független versenyhatóság felállítása hozott eredményt, valamint a bankfelügyelet és kamatláb liberalizációja jelentett előrelépést (EBRD [2004]). Az elkövetkező években elsősorban az infrastruktúra területén ért el sikereket az ország: egy amerikai-német konzorcium elnyerte a tiranai reptér felújítását, amit végre is hajtott, 2007-ben új utas terminált nyitottak meg. Emellett a víz- és csatornarendszer kiépítése folytatódott. 2005-től külföldi támogatással új utak épültek, az állam segítségével a vasútvonal egy részét modernizálták, valamint az EIB segítségével a durresi kikötő is megújult. Júliusban pedig a Világbankkal kötött szerződést az ország a villamosenergia-hálózat korszerűsítésére (EBRD [2005], [2007]). 2009-ig folyamatosan az infrastrukturális javulások, annak ellenére, hogy ez a pontszámokban nem mindig jelentkezik (EBRD [2009]).

A folyamatos javulások ellenére (például 2002 óta 50%-kal sikerült növelni az áramtermelést – EBRD [2005]) komoly áramkimaradások nehezítették az albán gazdaságot 2005 decemberében (akár 20 óra/napot is elérte). A fő kiváltó ok a nyári szárazság volt, illetve e nyomán az egyik fő vízi generátorban tűz ütött ki. Az energiaellátás helyzete a korábbi évekhez képest javult egy új importszerződés aláírásával, valamint a vízi erőmű vízszintjének megnövelésével. A háztartások árkedvezményét 2006-ban megszüntették, ezzel 11%-kal nőtt számukra az áram ára (beindítottak egy kompenzációs programot az alacsony jövedelmű családok számára), a vállalkozásoké viszont kb. 28%-kal csökkent (EBRD [2006]). Ezek ellenére a kimaradások még mindig mindennaposak és a kínálat megbízhatósága sem felel meg a nemzetközi sztenderdeknek.

2006-ban a kormányzás és vállalatok átszervezése területén történtek reformok: egyszerűsítették a vállalatalapítást és csökkentették a vállalatok állami támogatását. 2008-ban a nagyprivatizáció területén figyelhető meg javulás (eladták az ARMO olajfinomítót egy amerikai-svájci konzorciumnak), valamint javult a bankrendszer átláthatósága egy új banktörvény hatékony végrehajtásának és egy új Hitelhivatal felállításának köszönhetően.

A válság a reformok végrehajtását is lelassította, csupán a versenypolitika, az úthálózatok és víz- és szennyvízrendszer kiépítése területén sikerült további előrelépést elérni.

Az ország előtt álló feladatok közül kiemelendő az állami vagyon további értékesítése (kiváltképpen az olaj-, energia és biztosítási szektorban), hiszen a tervezett privatizáció nem csupán bevételekhez juttatja az államot, hanem a piacorientált reformok melletti elkötelezettséget is mutatja. Ez pedig a közvetlen külföldi beruházások megindulását eredményezheti a következő években, ami kiemelt fontosságú a további fejlesztések megvalósítása érdekében (EBRD [2010] és [2011]). Ilyen fejlesztések megvalósítása – az eddig elért eredményeken túl - leginkább az úthálózat, villamos energia, valamint a víz- és szennyvízhálózat területén esedékes.

Mindezek ellenére az ország e szempontból nem tekinthető integrációérettnek, hiszen az EBRD Transition Report mutatószámainak pontszáma nem éri el a 3,4-es átlagot, emellett pedig több területen is 3-masnál alacsonyabb értéket ért el (a kormányzatok és vállalatok átszervezése és versenypolitika; értékpapírpiac és nem bank jellegű pénzügyi intézmények működése). Ezekben a területeken elengedhetetlen a további reformok megvalósítása. Még minimum 3-5 évet vesz igénybe, hogy Albánia teljesítse a felállított

kritériumokat. A reformokat felgyorsítaná, ha az Európai Unió hivatalos tagjelölt állammá nyilvánítaná az országot, de úgy tűnik, hogy 2010 óta kapcsolatukban lényegesebb előrelépés nem történt.

Versenyképesség

Versenyképesség szempontjából Albánia kiemelkedő eredményeket ért el: korrigált adatok alapján az elmúlt években több mint 10 hellyel javította helyezését a Világgazdasági Fórum ranglistájában, annak ellenére, hogy a legutóbbi két évben jelentősebb visszaesést tapasztalhatunk. A tendenciát a világgazdasági válság sem tudta érdemben befolyásolni, aminek fő oka abban található, hogy az ország kevésbé integrálódott a világgazdaságba, mint szomszédjai (EBRD [2010]). Ezek mellett a WEF alapján Albánia versenyképessége fenntartható a jövőben (WEF [2013] és WEF [2011]).

A vállalat alapítás legproblémásabb területei évek óta a korrupció, a pénzügyi forrásokhoz való hozzáférés, a bürokrácia, adószabályozás, valamint a bűnözés és lopás. Az utóbbi években a politikai instabilitás és az infrastruktúra, mint gátló tényező háttérbe szorult, viszont szerepük még így is jelentős. Az ország kompetitív előnyei közül kiemelhető a vállalat alapítások száma, kormányzati szabályozás könnyűsége (8-9. hely), a beruházók védelme (12. hely), a munkaerő-piaci fizetés és termelékenység (17. hely), valamint a mobil-előfizetők száma (18. hely). A területek, amelyekben jelentősebb lemaradása van: innováció, infrastruktúra, valamint a pénzügyi piac fejlettsége (WEF [2011] és [2013]).

A korrupció a gazdasági élet mindennapjaiban komoly szerepet játszik annak ellenére, hogy összességében az utóbbi években javulás figyelhető meg e téren is. Ennek ellenére igen jelentős a korrupció az országban, amely elleni harcra a jövőben is szükség lesz. Régiós összehasonlításban utolsó helyen áll (még Koszovó is jobban teljesít a Transparency International korrupciós rangsorában). A már tagállamokhoz képest pedig jóval magasabb a korrupció szintje, még a legutóbb csatlakozott két tagállam is jobb mutatókkal rendelkezik (Transparency International [2013]). Az üzlet alapítást és a kedvező üzleti környezet kialakítását is nagyban hátráltatja a korrupció.

A K+F-re fordított kiadásokról (GDP %-ában) csupán néhány évre vonatkozóan állnak rendelkezésre pontos adatok, de ezek, illetve a Világgazdasági Fórum innovációs indikátorai alapján kijelenthető, hogy ezen a területen az ország jelentős mértékben le van maradva, csupán tized részét fordítja K+F-re az uniós átlaghoz képest, de még a román és bulgár adatok is háromszor nagyobbak. A foglalkoztatottság alapján az ország régiós szinten jól teljesít, második Horvátország után, azonban az 53-55%-os foglalkoztatottsági ráta rendkívül alacsony, nagyon távol áll az uniós átlagtól illetve célkitűzéstől (de a legrosszabbul teljesítő, már tagállamokhoz képest is alulmarad) (Eurostat [2014]).

A folyamatosan javuló versenyképesség ellenére nem tekinthető az ország versenyképesség szempontjából integrációérettnek, hiszen a tagállamok közül mindegyik uniós tagállam, illetve régióbeli állam (legutóbb Szerbia kivételével) előrébb helyezkedik el a Világgazdasági Fórum rangsorában. Emellett komoly helyi versenyképességi problémákkal is küzd az ország, a korrupció is igen elterjedt.

Makrostabilitás

A 2000-es évek elején Albánia kedvező növekedési kilátásokkal rendelkezett, amely elsősorban az építőipari kereslet felfutásának, valamint az ország iránti külföldi érdeklődésnek volt köszönhető. Emellett segítette a stabilitás elérését az a tény is, hogy az új kormányt és elnököt is mindegyik párt jóváhagyásával választották meg (EBRD [2002]).

A 2003-ban bekövetkező aszály ellenére kiegyensúlyozott gazdasági növekedést produkált, a következő években pedig az erőteljes gazdasági növekedés mögött az erősödő belső kereslet és export állt (EBRD [2003], [2004] és [2005]). 2006-ban enyhe csökkenés figyelhető meg a korábbi évhez képest, ami az év második felében történt áramkimaradásoknak köszönhető. Becslések szerint ezek a termelés kiesésnek köszönhetően kb. 0,5%-kal csökkentették a gazdasági növekedést. Az így is jelentősnek mondható 5,43%-os növekedést elsősorban a fogyasztás és a beruházások növekedése indukálta, ami leginkább a hazautalásoknak és hirtelen felfutó lakossági hitelfelvételnek volt betudható.

A hazautalások az albán gazdaságban jelentős szerepet töltenek be (a régióban már csak Bosznia-Hercegovinában és Koszovóban mondhatók jelentősebbnek), becslések szerint a GDP 18%-át adják. Az import növekedése is lassította a gazdasági növekedést; jellemzően a lakossági- illetve az áramimport szerepe a meghatározó e tekintetben (EBRD [2006]).

2007-től az ipar és építőipar felfutása állapítható meg, valamint mind az export és turizmus jól teljesít annak ellenére, hogy a 2007-es aszály jelentős hatással volt az áramtermelésre, illetve a mezőgazdaságra is (EBRD [2007] és [2008]). A válság begyűrűződése előtti évben az ország rekordméretű, 7,5%-os gazdasági növekedést produkált. A válság az albán gazdaságot is elérte, a korábbi 5-5,7%-os gazdasági növekedés lelassult 3-3,7%-ra, majd 1,9%-ra (Eurostat [2014]). A válság azért is érintette enyhébben az országot, mivel

kevésbé integrálódott a világgazdaságba, mint szomszédjai. Ennek ellenére főbb exportpartnerei az eurózána országai, gazdasági növekedésének alakulása nagyban az ő helyzetüktől függ (EBRD [2011]).

Összességében az ország stabil, de fejlettségi szintjéhez képest még így is alacsonynak tekinthető gazdasági növekedést produkált a vizsgált időszakban. Egy-egy kedvezőtlen belföldi jelenség nem volt nagy hatással az albán gazdaságra, és egy súlyos nemzetközi válság is csak mérsékelt mértékben érintette a gazdaságot, ami a viszonylag zárt gazdaságának, alacsony fokú világgazdasági integrálódottságának köszönhető. Ez a zártság megvédi a gazdaságot a kedvezőtlen nemzetközi hatásoktól, azonban kiemelkedő növekedésre nem ad lehetőséget, ami viszont elősegíthetné az ország gyorsabb felzárkózását.

Az albán munkanélküliség vizsgálatakor megfigyelhető, hogy 2002 és 2012 között összességében csökkent a munkanélküliségi ráta (15,8%-ról 13,9%-ra), valamint néhány tagállam rátája is magasabb, azonban az uniós átlag alacsonyabb, illetve az alacsony foglalkoztatási ráta és a hazautalások jelentős szerepe miatt magasnak tekinthető. Emellett a válság hatására újra emelkedni kezdett, amit a válságból való kilábalás késlekedése csak tovább emelhet.

Az inflációs ráta alakulása – hasonlóan a gazdasági növekedéshez – viszonylag stabil képet mutat: 2002 és 2012 között 1,7 és 3,6% között mozgott. Az albán monetáris politika elkötelezett az alacsony infláció mellett, amit mutat az is, amint az infláció emelkedését prognosztizálják, az Albán Nemzeti Bank monetáris szigorítással válaszol. Ez történt többek között 2007-ben is, ami egyben a magánszféra hitelfelvételét is csökkentette (EBRD [2008]). 2010-ben az infláció 3,6%-ra emelkedett, ami mögött a növekvő élelmiszer-, nyersanyag- és energiaárak állnak (EBRD [2010]). Ennek ellenére az inflációs ráta itt az egyik legalacsonyabb a régióban, közelíti az európai uniós átlagot.

Mindezek ellenére az ország makrogazdasági stabilitás szempontjából nem tekinthető integrációérettnek. A látszólagos stabilitás ellenére ez elsősorban a magas munkanélküliségi rátával indokolható, illetve azzal, hogy az ország viszonylagos zártsága miatt az Európai Unió tagállamaitól eltérően alakul az üzleti ciklusa. Ezek mellett a felzárkózás beindulása után magasabb gazdasági növekedés és megugró infláció is várható, utóbbit a monetáris politika valószínűleg nem tudja majd teljes mértékben semlegesíteni. Végül, az infláció esetében aggodalomra ad okot az ország energiaellátásában jelen lévő bizonytalanság, valamint a mezőgazdaság kitettsége az időjárás viszontagságainak.⁵

Konvergencia

Az egy főre jutó GDP tekintetében az ország nagyon rosszul teljesít: 2012-ben az EU27-ek csupán 30%-án állt az ország és a vizsgált időszakban mindvégig a legalacsonyabb értékekkel rendelkezett a régión belül.⁶ Románia és Bulgária is jóval kedvezőbb adatokkal rendelkezik e területen, a legutóbb csatlakozott 10+2 tagállam átlaga pedig több mint kétszerese az albánénak. Ennek ellenére lassú javulás is megfigyelhető.

A koppenhágai kritériumrendszer vizsgálatakor megállapítható, hogy az elért eredmények (például jogállamiság, emberi jogok biztosítása, kisebbségek tiszteletben tartása, igazságszolgáltatás, vízumliberalizáció) ellenére számos hiányosság fedezhető fel annak teljesítése során. Ezt tükrözi a Bizottság 2010-ben megfogalmazott 12 pontja is, amelyet a hivatalos tagjelölti státusz elnyerése feltételeként szabott meg. A 12 pont lényegében a demokráciát biztosító intézmények stabilitását és a jogállamiságot megkövetelő koppenhágai politikai kritériumoknak való megfelelés szükséges szintjét határozza meg a következők szerint:

– Albániának biztosítani kell a parlament megfelelő működését az összes politikai párt közötti konstruktív és tartós politikai párbeszédre építve.

– El kell fogadnia a függőben lévő, megerősített parlamenti többséget igénylő törvényjavaslatokat. További feladatai:

– „Ombudsman kinevezése, valamint megfelelő, az alkotmánybírósági és a legfelsőbb bírósági kinevezésekhez szükséges meghallgatási és szavazási eljárások biztosítása a parlamentben.

– A választásra vonatkozó jogi szabályozás módosítása az EBESZ-Demokratikus Intézmények és Emberi Jogok Hivatala ajánlásainak megfelelően.

– A választások európai és nemzetközi normáknak megfelelő lebonyolításának biztosítása.”

– A közigazgatási reform legfontosabb intézkedéseinek megvalósítása.

– „A jogállamiság megerősítése az igazságszolgáltatásra irányuló reformstratégia elfogadásával és végrehajtásával, biztosítva az igazságszolgáltatási intézmények függetlenségét, hatékonyságát és elszámoltathatóságát.”

– A kormány korrupcióellenes stratégiájának és cselekvési tervének hatékony végrehajtása.

⁵ Mindezek mellett az ország magas és növekvő államadóssága is veszélyezteti a makrogazdasági stabilitását (ennek részletezését lásd később).

⁶ Koszovóra vonatkozóan pontos, hivatalos adatok nem állnak rendelkezésre.

– A szervezett bűnözés elleni küzdelem erősítése.

– „Az érintettekkel való széleskörű konzultációt követően és az Emberi Jogok Európai

Bírósága ítélezési gyakorlatának figyelembe vételével a tulajdonjogokra vonatkozó nemzeti stratégia és cselekvési terv elkészítése, elfogadása és végrehajtása.

– Konkrét lépések az emberi jogok megerősítése – különösen a nőket, a gyermekeket és a romákat illetően – és a megkülönböztetést tiltó politikák hatékony végrehajtása érdekében.

– További intézkedések megtétele a fogvatartott személyekkel való bánásmód javítására a rendőrőrsökön, az előzetes letartóztatáskor és a börtönökben. A rossz bánásmód eseteinek igazságügyi nyomon követésének megerősítése, és az ombudsman erre a területre irányuló ajánlásai alkalmazásának javítása.” (Európai Bizottság [2010a], p.30-31.).

Emellett a Bizottság megállapítja, hogy az utóbbi években a gazdasági kritériumok tekintetében Albánia bizonyos fokú makrogazdasági stabilitást ért el. Ennek ellenére ahhoz, hogy Albánia a koppenhágai kritérium által meghatározott működő piacgazdasággá váljon, még jobban meg kell erősítenie a gazdaság irányítását, javítania kell a munkaerőpiac működését, biztosítania kell a tulajdonjogok elismerését és meg kell erősítenie a jogállamiságot. Annak érdekében pedig, hogy középtávon helyt tudjon állni az Unió belüli versenynomással és a piaci erőkkel szemben, meg kell erősítenie fizikai infrastruktúráját és humántőkéjét, és további strukturális reformokat kell végrehajtania. A stabilizációs és társulási megállapodás szerinti kötelezettségek végrehajtása terén elért eredmények általában pozitívak. Ezek mellett annak ellenére, hogy az ország jelentős és tartós erőfeszítéseket tesz a jogszabályok végrehajtásának és betartatásának biztosítása érdekében, további erőfeszítésekre van szükség az *acquis* minden területén. (Európai Bizottság [2010a]).

A következő években a Bizottság megállapította, hogy azzal párhuzamosan, hogy megkapták a vízummentességet, Bosznia-Hercegovina mellett Albániában késnek leginkább a várt reformok. Ez elsősorban a belpolitikai fejleményeknek volt köszönhető (kormányellenes tüntetések zajlottak le, illetve komoly hiányosságokat fedeztek fel a helyhatósági választások során). Összességében Albánia korlátozott haladást tett a tagság politikai kritériumainak, valamint a csatlakozási tárgyalások megnyitásához elengedhetetlen tizenkét kulcsfontosságú prioritásnak a teljesítése felé és még további reformok váratnak magukra. (Európai Bizottság [2011] és [2013a]).

A maastrichti kritériumok jövőbeli teljesítésével kapcsolatban is hiányosságok fedezhetőek fel. Az infláció itt az egyik legalacsonyabb a régióban. Ennek ellenére nem teljesítenék az inflációs követelményt, valamint komoly aggodalmakra ad okot a fenntarthatósággal kapcsolatban az energiafüggőség, illetve a mezőgazdasági modernizáció hiánya. A költségvetési deficit mértékét a vizsgált időszak során Albánia csupán 2010-ben teljesítette. Ennek ellenére nem rendelkezik az ország magas deficitértékekkel, valószínűleg megszorításokkal teljesíthetné ezt a kritériumot, azonban jelen esetben ez nem lenne szerencsés, hiszen elsősorban a konvergenciára, növekedésre kell koncentrálnia az országnak, amelyhez elengedhetetlenek a reformok, fejlesztések (kiváltképpen az infrastruktúra és oktatás területén), amelyhez szükségesek az állami források. Az államadósság kritériumát sokáig teljesítette az ország, azonban a 2008-ig tartó államadósság-csökkenés trendje a válság hatására megállt, és újra növekedni kezdett az államadósság. 2011-ben elérte a 60%-ot, és azóta növekvő tendenciát mutat. Ez megkérdőjelezi a jövőbeli teljesítést; a beruházások, fejlesztések megvalósításához pedig olyan forrásokat kell találnia az országnak, amely nem növeli túlzott mértékben az államadósságot. Végül, de nem utolsó sorban a nominális hosszú lejáratú kamatláb esetében kijelenthető, hogy a rendelkezésre álló adatok alapján magasnak tekinthető.

Az albán gazdasági szektor elemzése során megállapítható, hogy a mezőgazdaság rendkívül fontos szerepet játszik a GDP alakulásában, bár szerepe lassan, fokozatosan visszaszorul. 2011-ben a mezőgazdaság a GDP 20,05%-át adta, amely régiós összehasonlításban kimagaslóan a legmagasabb. Ennek oka Albánia történelmi fejlődésében, kialakult földbirtokszerkezetében található. Az országban történelmileg a kisparaszti gazdálkodás a jellemző. A második világháború előtt a földek felét félféudális nagybirtokok uralták, 28%-a volt kisparasztok kezén és 19%-a az állam tulajdonában. 1945 után két földreformot is végrehajtottak, ezek eredményeképpen a földek elaprózódtak, a birtokok 92%-a kisebb volt 3 ha-nál. Ekkor a lakosság kb. 85%-a dolgozott ebben az ágazatban. 1946-tól kollektivizálás zajlott le (talajjavítással és teraszosítással), ami 1978-ben fejeződött be, magángazdálkodás egyáltalán nem volt, 1989-ig a háztáji gazdálkodás nem létezett (Kovács [2010]). A mezőgazdaság dekollektivizálása 1990-ben indult el spontán földfoglalásokkal, az 1990-es évek közepére a földek 95%-a újra magántulajdonba került. A termelősövetkezetek földjeit a termelősövetkezeti családok között egyenlő, egy főre jutó mértékben osztották ki. Ezzel az országban visszaállt a kisparaszti gazdálkodás (Hall [1996]). Becslések szerint a lakosság több mint 50%-át foglalkoztatja ez a szektor. A mezőgazdaság versenyképességét a kialakult birtokszerkezet hátráltatja, hiszen a termelés döntően a magángazdálkodás keretei között, sok elaprózott családi gazdaságban folyik. Az önálló gazdaságok aránya pedig Albániában az egyik legmagasabb. Emellett az ország a régió belül a legkisebb mezőgazdasági területtel rendelkezik (összes terület csupán 24,3%-a), ország területének nagy része hegyvidék, erdőterület (55,7%) (Kovács [2010]). Ennek ellenére, hogy a dekollektivizálás után

termelésnövekedés figyelhető meg (egyedülként a régióban), az évszázados élelmiszerhiány és az állami kereskedelem szétesése miatt a kereskedelembé kerülő termékmennyiség csökkent (Kodderitzsch [1999] és Kovács [2010]). Ezért is elengedhetetlen a mezőgazdaság támogatása, fejlesztése, modernizálása, hiszen amellet, hogy a társadalom nagy része e szektorban dolgozik, hatására csökkenhet a vidéki szegénység, segíthet a felzárkózásban, világgazdasági integrációban is (Kodderitzsch [1999]).

Az ipar Albánia történelme során nemigen kapott nagy szerepet, hagyományosan alulfejlett, alacsony hozzáadott értékű termékeket állít elő. A szocializmus évei alatti elzárkózás sem kedvezett iparának, illetve annak versenyképességének. Nem rendelkezik erős ipari hagyományokkal, emiatt a rendszerváltás után hamar visszaesett az ipari termelés és napjainkban sem bír meghatározó szereppel az albán ipar (Lux [2010]). Élelmiszer feldolgozó ipara és textilipara jelentősebb, építőipara és nyersanyag kitermelő ipara (olaj, cement, vegyi anyagok, fémek, bányászat) emelhető még ki. Az ipar körülbelül a lakosság 15%-át foglalkoztatja (Helse [2009]). A jövő szempontjából kiemelt jelentőséggel bírhat a szolgáltatási szektor szerepének növelése (jelenleg az albán GDP kb. 60%-át adja), hiszen a fejlett piacgazdaságokban jóval nagyobb a szektor GDP-hez való hozzájárulása, a lakosság foglalkoztatásában is javulást hozhat (jelenleg az albán lakosság 27%-át foglalkoztatja – Helse [2009]). Ehhez elengedhetetlen többek között az oktatás színvonalának növelése, az átképzési lehetőségek biztosítása.

Az időszakra vonatkozó pontos munkatermelékenységi adatok Albánia esetében nincsenek, ezért tanulmányokra támaszkodom. Az Európai Bizottság [2008] 2001 és 2006 között vizsgálta a térségben a munkatermelékenység és reálbérek alakulása közötti viszonyt. Albánia esetében megállapította, hogy 2001 és 2003 között a munkatermelékenység növekedése (átlagosan 10,7% volt) meghaladta a reálbérek növekedését (ami átlagosan 8,5% volt évente). Ez a csökkenő foglalkoztatásnak tudható be. Azonban 2004 és 2006 között a munkabérek nagyobb mértékben emelkedtek, mivel a korábbi 10%-os munkatermelékenység-növekedés 5%-ra csökkent. A régiótól eltérően Albániában nem a kereskedelmi forgalomba kerülő javak esetén történt nagyobb (reálbérekkel korrigált) termelékenységnövekedés, hanem éppen a non-tradable szektor (szolgáltatások) esetében. Ennek okát a tanulmány nem tárja fel, de valószínűleg az állhat a háttérben, hogy a lakosság túlnyomó többsége ezekben a szektorokban dolgozik. Ennek ellenére a mezőgazdaságban, bányászat és energiaipar területén is megfigyelhető, hogy a bérek emelkedése jóval meghaladta a termelékenység növekedését. Çeliku és Metani [2011] 2003 és 2011 között vizsgálta az albán munkatermelékenységet. Tanulmányukban megállapítják, hogy annak növekedési üteme folyamatosan csökken. Kijelentik, hogy a munkatermelékenység a tradable szektorban mutat emelkedő tendenciát, míg a non-tradable szektor jobban részesedik a csökkenő tendenciából. Emellett mértéke elmarad az európai uniós átlagtól. Ajánlásaik szerint az albán versenyképesség növeléséhez a munkatermelékenység további növekedése szükséges, azonban figyelni kell rá, hogy a béremelkedés ne legyen magasabb a munkatermelékenységnél (azonban egyik növekedése elősegítheti a másik növekedését). Az IMF egy jelentésében [2011] megerősíti, hogy az albán termelékenység növekedése az utóbbi években még jobban lelassult, pedig a magas szintű fenntartható gazdasági növekedés, béremelkedés, jólétnövelés elengedhetetlen összetevője. A termelékenység növekedését a minél több közvetlen külföldi beruházás segíthet megindítani, a modern technológiákhoz való hozzáférés; amelyekhez elengedhetetlen az üzleti környezet további javítása, amit az EBRD [2010 és 2011] is szorgalmaz az országról szóló jelentéseiben.

Internet előfizetők száma alapján kijelenthető, hogy Albánia nem tekinthető integrációérettnek, hiszen a 100 főre jutó internet előfizetők száma 2012-ben 54,7 volt, ami több mint 30%-kal elmarad az uniós átlagtól és a harmadik legalacsonyabb érték a régióban Montenegró és Szerbia után. Viszont egy jelentős növekedési tendencia figyelhető meg e téren, 2002-ben Albániában volt a legalacsonyabb az előfizetők száma (0,39/100 fő) és a vizsgált időszakban rohamos mértékben nőtt a számuk. Ennek dinamikáját a válság lelassította, de visszafordítani a trendet nem tudta (Világbank [2014] adatai alapján). Ezért elképzelhető, hogy pár éven belül az ország utoléri az uniós átlagot.

Várható élettartam szempontjából nincs jelentősebb lemaradása az országnak, mind a nők, mind a férfiak átlagéletkora csupán két évvel magasabb az Európai Unióban. Emellett a régiós államok közül itt az egyik legmagasabb az átlagéletkor, és néhány tagállam hasonló adatainál is magasabbak (balti államokat, Magyarországot, Szlovákiát, Romániát és Bulgáriát megelőzi e tekintetben – Eurostat [2014] adatai alapján). Ebből a szempontból tehát integrációérettnek tekinthető az ország, habár összességében a konvergencia tekintetében a fentebb felsorolt hiányosságok miatt nem az.

Finanszírozás és finanszírozhatóság

Az ország 1991 óta kap pénzügyi támogatásokat az Európai Uniótól. Összességében 1999 és 2010 között több mint 567,5 millió euró támogatás érkezett Albániába: 1999 és 2006 között a CARDS keretében 259,6, 2000 és 2007 között az IPA program keretében pedig 306,1 millió eurót kapott. A 2007 és 2013 közötti költségvetési időszakban pedig több mint 530 millió euró áll a rendelkezésére. Az Unió, hasonlóan a többi

potenciális tagjelölt államhoz, elsősorban a csatlakozáshoz végrehajtandó reformokat támogatja: intézményépítést, *acquis* átvételét, olyan társadalmi-gazdasági feltételek javítását, mint a környezetvédelem, fenntartható fejlődés és a civil társadalom támogatása (Európai Bizottság [2010b] és Európai Bizottság [2012]).

A Többéves Indikatív Tervezési Dokumentum (2011-2013) szerint az első komponens keretében elsősorban a bel- és igazságügyet, a közigazgatási reformot, a környezetvédelmet, társadalmi fejlődést, valamint a mezőgazdaság- és vidékfejlesztést támogatják. A második komponens keretében pedig három régióbeli állammal (Macedóniával, Montenegróval, valamint Koszovóval), illetve Görögországgal való határ menti együttműködést erősítik. A hivatalos tagjelölti státusz még több forrás elérését tenné lehetővé, tehát mindenképpen erre kellene törekednie az országnak. Az Eszköz minél hatékonyabb felhasználása érdekében az országnak tovább kell erősítenie adminisztratív kapacitásait. A tervezés, programozás, monitoring és a támogatással kapcsolatos fontos területeken az utóbbi években képzést valósítottak meg, valamint új, képzett munkaerőt vettek fel, ezzel ezek hatékonysága javult. Ezek ellenére komoly működési gyengeségek fedezhetőek fel, elsősorban a szakértelem hiánya, valamint a személyzet továbbra is a minisztériumok alá tartozik (Európai Bizottság [2012]).

Az EBRD az ország versenyszférájának egyik legnagyobb befektetője. A Bank elsősorban az albán pénzügyi szektort (pénzügyi közvetítést, hitelezést), a termelő kis- és középvállalkozásokat, az infrastruktúra fejlesztését, valamint a természeti erőforrásokkal való hatékony gazdálkodást támogatja (megújuló energiaforrások felhasználását, hiszen ebben könnyen a régió vezető államává válhat). Összességében az átalakuláshoz szükséges hiányosságokat szeretné megszüntetni, a versenyszektor fenntarthatóságát biztosítani, a vállalászati szellemet erősíteni. 1992 és 2011 vége között a Bank 56 projektet valósított meg az országban 667 millió euró értékben. A legtöbb projekt az infrastruktúra, valamint az energiaszektor területén valósult meg, tükrözve az albán igényeket. Átlagban pedig 1 euró EBRD beruházás 2,5 további beruházást vonzott. A projektek értékelése során elmondható, hogy azok átalakulási kihívásokra adnak választ, azonban további, elsősorban külföldi beruházások is elengedhetetlenek a további eredmények eléréséhez, amihez pedig a jogállamiság megerősítése szükséges (tisztá választások, elszámoltatható kormány, bírói függetlenség, emberi jogok, vallásszabadság területén további eredmények elérése) (EBRD [2012]).

Albánia 1992-es Világbankhoz való csatlakozása óta körülbelül 1,2 milliárd dollárt kapott szektorainak finanszírozására, jelenleg futó 16 projektje 288,28 millió IDA és IBRD kölcsönt ölel fel, melyek között fellelhető vízgazdálkodási és öntözési projekt, munkahelyteremtés, erdősítés is. Az eddigi projektek elsősorban a központi kormányzás és adminisztráció modernizációját, a bankszektor, valamint utak építését támogatták. A leginkább támogatott szektor az energia és bányászat. A Világbank értékelése szerint Albánia jó úton halad a nemzetközi illetve európai közösségbe való újraintegrálódás felé, valamint a Milleniumi Fejlesztési Célok nagy részét teljesíti. A projektek hatására csökkent a szegénység, nőtt a várható élettartam, valamint jelentősen javult a beiskolázási arány. Ennek ellenére az oktatás és egészségügy területén jelentősen elmarad európai szomszédjaitól. Összességében sikeresnek tekinthető Albánia pénzügyi IDA-beli támogatása, hiszen mára már hitelképesnek tekinthető az IBRD szempontjából (Világbank [2013a]).

Az ország külföldi beruházás szempontjából felszálló ágba van, az utóbbi években több FDI érkezett az országba mint várták. Az utóbbi években megháromszorozódott az országba érkező külföldi beruházás, a régió országai közül az egyik legvonzóbb célpont. A válság éveiben is egyre több FDI érkezett az országba, nem tapasztalható visszaesés.⁷ Ennek ellenére az FDI állomány tekintetében a legrosszabbul teljesít az ország (UNCTAD [2013] adatai alapján). Ez a folyamatosan javuló üzleti környezetnek köszönhető, valamint annak, hogy elkezdődött az állami tulajdonba lévő vállalatok privatizálása. Az ország jól teljesít a befektetők védelme és hitelhez való jutás szempontjából, azonban jelentős reformok kellenek az építési engedélyekhez való hozzáférés, adózás, elektromos áramhoz való hozzáférés valamint a tulajdon regisztrálása területén. Ha ezeken javítani tudna, az ország versenyképessége is javulna.

Összességében finanszírozhatóság szempontjából nem tekinthető integrációértnek, hiszen annak ellenére, hogy a befektetők egyik kedvelt célpontja és a válság kevésbé érintette, az országban lévő FDI állomány alacsony, valamint tőkehiányban szenved az ország, ami a további reformok, infrastruktúrafejlesztés szempontjából elengedhetetlen lenne. Ezt mutatja az is, hogy a kétezres évek közepéig az ország nem volt igazán kedvező célpont, privatizációs trendjei befektető hiányában megghiúsultak, a privatizáció lassan halad. Az üzleti környezete kedvezőnek tekinthető, viszont további javulások szükségesek ahhoz, hogy jövőben is fenntartható legyen az ország finanszírozhatósága, valamint régiós szint alatt teljesít e tekintetben. Emellett az IPA tekintetében kedvező fordulat lenne a hivatalos tagjelölti státusz, azonban a hatékony forrásfelhasználáshoz további erőfeszítések kellenek, elsősorban a szakmai hozzáértés javítása érdekében.

⁷ Kimenő FDI szempontjából – a régió többi államához hasonlóan – nem jelentős az ország; 6 és 61 millió dollár között ingadozott a 2006 és 2011 között.

Az elemzésbe bevont egyéb tényezők vizsgálata

A munkaerőpiac helyzete, demográfiai kihívások

Az ország munkanélküliség területén nem teljesít rosszul, bár az utóbbi évekre vonatkozó hivatalos adatok nem állnak rendelkezésre. Emellett az Eurostat [2014] adatai alapján megállapítható, hogy a nők munkanélküliségi rátája (2012-ben 12,5%) az egyik legalacsonyabb a régió államai közül és a férfiak munkanélküliségi rátája a magasabb.⁸ Hasonló észrevételek tehetők a fiatalok esetében is, bár a képet árnyalja, hogy arányuk így is jelentős és számukat csökkenti az országra jellemző magas migrációs arány (ennek kifejtését lásd később). A nők és fiatalok munkanélkülisége kirívó vidéken, valamint a fiatalok egyre nehezebben találnak munkát. A fiatalok csupán 39%-ának van középfokú végzettsége és 19,6%-uknak felsőfokú (bár utóbbiak aránya folyamatosan csökken). Ez utóbbi tény, valamint az, hogy kevés munkahely van Albániában, arra ösztönözte a Világbankot, hogy egy projekt keretében támogassa az albán fiatalok gyakorlati tapasztalatszerzését, elhelyezkedését, valamint saját vállalkozás indítását (Világbank [2013b]).

Hasonlóan a többi vizsgált Nyugat-Balkán államhoz, Albániát is elérte a demográfiai átmenet, mivel 2002 és 2012 között jelentősen csökkent a népszaporulat, valamint nőtt a várható élettartam is. Megfigyelhető, hogy Albániában a legnagyobb a népesség növekedésének üteme, de egyben a leggyorsabb mértékben is csökken a vizsgált országok közül, de még így is jóval meghaladja mind a régiós, mind az európai uniós átlagot. A 15 éven aluliak aránya itt a legmagasabb (körülbelül 25%), valamint a legalacsonyabb a 65 éven felüliek aránya a népességen belül (8,62%). Ezek a számok arra utalnak, hogy a vizsgált államok közül Albániában fog a legkésőbb lezajlani a népesség számának és korstruktúrájának lényeges átalakulása, az idősödő népesség számának drámai megugrása, ami komolyabb gazdasági és társadalmi problémákat okozhat a régióban. Albánia az egyetlen ország a régióban, ahol az idős népesség 10% alatt van, tehát az ENSZ besorolása alapján nem tekinthető „idősödő népességűnek”. Azonban érdemes felhívni arra a figyelmet, hogy a magas népességszaporodást ellensúlyozza az Albániában megfigyelhető erős negatív migrációs arány: 2000 és 2010 között az ezer főre jutó migránsok száma 5,6 volt, ami habár a korábbi évtizedhez képest csökkent (21,8), de a régiós összehasonlításban csak Montenegró rendelkezik (8,8) magasabb értékkel (Chizalli [2010]). Ez a trend tükröződik a népességstruktúra alakulásában is (a fiatalok aránya nagyobb mértékben növekszik, mint az idősek aránya), hiszen elsősorban a fiatalok emigrálnak.

Albánia és az Európai Unió közötti kereskedelem vizsgálata

Albánia és az Európai Unió közötti külkereskedelmi kapcsolatokat a 2009-ben életbe lépett Stabilizációs és Társulási Egyezmény határozza meg. A kereskedelmi könnyítések eredményeképpen 2010-től rohamos ütemben bővül az ország kereskedelme, mind az export, mind az import mértéke a válság ellenére is jelentősen megnövekedett az utóbbi években.

Albánia külkereskedelme nagyban függ az Európai Unió piacaitól, gazdasági teljesítményétől: az EU27 részesedése mind az exportból mind az importból kiemelkedik a többi vizsgált államhoz képest. A 2000-es évek elején kereskedelmének még több mint 90%-át bonyolította le a tagállamokkal, 2009-re ez az arány 80%-ra csökkent (Európai Bizottság [2010a]), ami igencsak jelentősnek mondható. 2010 és 2012 között ez az arány valamivel alacsonyabb (2011-ben csupán 66%), de 2011-ben megint egy kisebb növekedés figyelhető meg 2010-hez képest. Az albán külkereskedelem habár csökkenő, de még így is túlzott mértékben függ az Európai Unió, elsősorban Olaszország (és Görögország) piacától, gazdasági teljesítményétől. Az ország legfontosabb exportpartnerei: Olaszország (43,74%), Görögország (8,35%) és Spanyolország (6,8%). Ezen kívül jelentős Kína (6,14%), valamint Szerbia (4,4%) szerepe is. Import szempontjából ugyancsak Olaszország (52,1%) és Görögország (12,88%) emelkedik ki, majd Koszovó (8,6%), Kína (6,4%) és Törökország (4,7%). Albánia elsősorban ruházati termékeket (lábbeliket és részeit, felsőruházati termékeket) és nyersanyagokat, üzemanyagokat exportál. Az Európai Uniónak az állam azonban kevésbé fontos kereskedelmi partnere, összességében a 68. helyet foglalja el az ország, valamint nincs olyan kiemelkedő exportterméke sem, ami miatt fontosabb kereskedelmi partnernek tekinthető (Európai Bizottság [2013b] adatai alapján).

A fentiekből következik, hogy az ország sem külkereskedelmi partnerei, sem exporttermékei területén nem diverzifikál, ami igencsak sebezhetővé teszi a gazdaságot - kiváltképpen a nyersanyagok exportjának jelentősége jelenthet problémát, hiszen a kőolaj világpiaci ára meglehetősen volatilis. Az Európai Unió több terméket, árucsoportot is exportál az országba: leginkább ipari termékeket (59,6%), azon belül is gépeket és

⁸ A teljes képhez hozzátartozik az is, hogy a férfiak foglalkoztatottsági rátája magasabb, ami elsősorban annak köszönhető, hogy a nők inkább hagyományos szerepükhöz ragaszkodnak.

szállítóeszközöket (17,3%), de a nyersanyagok és üzemanyagok, valamint mezőgazdasági termékek exportja is jelentős az országba (24,7% illetve 14,4% volt ezek aránya 2012-ben) (Eurostat [2014] adatai alapján).

A külkereskedelmi mérleg alapján hasonló megállapítás tehető, mint a többi vizsgált állam tekintetében: 2002 és 2012 között majdnem megduplázódott a deficit mértéke (1240 millió euróról 2446 millió euróra növekedett), aminek jelentős, bár egyre inkább csökkenő része az Európai Unió országaival szemben realizálódik.

Összességében megállapítható, hogy annak ellenére, hogy jelentős az Európai Unió részesedése az albán külkereskedelemben, a függés egyoldalú, bár csökkenő tendenciájú. Az ország nem diverzifikálja kellőképpen sem kereskedelmi partnereit, sem exporttermékeit és döntő többségben alacsony hozzáadott értékű termékeket exportál. Emiatt nem tekinthető integrációérettnek.

Összegzés

Albánia gazdaságának megítélése integrációérettség szempontjából meglehetősen ambivalens. Működő piacgazdaság tekintetében az ország az elmúlt években jelentős reformokat hajtott végre, és ha ezek tovább folytatódnak, közép távon teljesítheti a felállított kritériumokat. Ennek ellenére évek óta folyamatos problémát jelent az áramkimaradások kezelése az országban.

Versenyképesség szempontjából az ország egyáltalán nem integrációérett, a foglalkoztatottsági ráta kivételével az utolsók között van a mutatószámok teljesítése kapcsán annak ellenére, hogy az elmúlt években jelentős javulást ért el a Világgazdasági Fórum versenyképességi rangsorában. A korrupció igen elterjedt, a vizsgált államok közül itt a legnagyobb mértékű, valamint a K+F kiadások tekintetében is gyengén teljesít.

A makrostabilitást az ország csak látszólag teljesíti: a magasnak tekinthető gazdasági növekedés, az alacsony infláció és munkanélküliségi mögött súlyos problémák húzódnak: alacsony foglalkoztatási ráta, valamint az, hogy az ország kevésbé integrálódott a nemzetközi munkamegosztásba, túlzottan függ az energiainporttól.

Konvergencia tekintetében is igen rosszul teljesít: alacsony az egy főre jutó GDP mértéke, a koppenhágai kritériumok teljesítése vontatottan halad, magas költségvetési hiánnyal és államadóssággal rendelkezik, a mezőgazdaság jelentősége pedig itt a legnagyobb a vizsgált államok közül. Ennek ellenére a várható élettartam itt a legmagasabb és az országot a kevésbé fenyegetik a demográfiai átmenet kedvezőtlen gazdasági hatásai, nem jellemző a nők diszkriminációja a munkaerőpiacon és a fiatalok munkanélkülisége is itt a legkisebb mértékű (bár ebben az erőteljes migrációnak is szerepe van).

Finanszírozás szempontjából az ország nem teljesít rosszul, bár jelentős tőkehiánnyal küzd. Külkereskedelem tekintetében szoros kapcsolatokat ápol az Európai Unióval, azonban mégsem tekinthető integrációérettnek, mivel a függés túlzottan egyoldalú.

Források:

- Çeliku, Evelina – Metani, Iris (2011): Competitive Position of the Albanian Economy in terms of Productivity and Labour Cost, *Bank of Albanian Paper*, Tirane.
- Chizalli, Roberto (2010): A népesség szerkezetének átalakulása, in: Horváth Gyula - Hajdú Zoltán szerk.: *Regionális átalakulási folyamatok a Nyugat-Balkán országaiban*, MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs, p.145-167.
- Európai Bizottság (2014) bővítéssel kapcsolatos honlapja:
http://ec.europa.eu/enlargement/countries/detailed-country-information/albania/index_en.htm (2014-05-01).
- Európai Bizottság (2013a): Bővítési stratégia és a legfontosabb kihívások 2013-2014, Európai Bizottság, Brüsszel. Elérhető:
http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com_com%282013%290700_/com_com%282013%290700_hu.pdf (2014-06-08)
- Európai Bizottság (2013b): Európai Bizottság (2013b): *Albania, EU Bilateral Trade and Trade with the World*, DG Trade, Brussels.
- Európai Bizottság (2012): *Albania, Progress Report 2012*, Brussels.
- Európai Bizottság (2011): *A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak, Bővítési stratégia és a legfontosabb kihívások 2011-2012.*, Brüsszel.
- Európai Bizottság (2010a): *Commission Opinion on Albania's application for membership of the European Union*, 9.11.2010, Brussels.
- Európai Bizottság (2010b): *Commission Opinion on Albania's application for membership of the European Union*, 9.11.2010, Brussels.
- Európai Bizottság (2008): *European economy, Adjustment capacity of labour markets of the Western Balkan countries*, European Commission Directorate-General for Economic and Financial Affairs, Brüsszel.

- EBRD (2012): *Strategy for Albania*, London.
- EBRD (2011): *Transition Report 2011, Crisis and Transition: The People's Perspective*, London.
- EBRD (2010): *Transition Report 2010, Recovery and reform*, London.
- EBRD (2009): *Transition Report 2009, Transition in crisis?*, London.
- EBRD (2007): *Transition Report 2007, People in Transition*, London.
- EBRD (2006): *Transition Report 2006, Finance is Transition*, London.
- EBRD (2005): *Transition Report 2005, Business in Transition*, London.
- EBRD (2004): *Transition Report 2004, Infrastructure*, London.
- EBRD (2003): *Transition Report 2003, Integration and Regional Cooperation* London.
- EBRD (2002): *Transition Report 2002, Agriculture and Rural Transition*, London.
- Eurostat honlapja (2014): <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/> (2014-06-05).
- Hall, D.R (1996): Albania: Rural development, migration and uncertainty, *GeoJournal* 38:2, p. 185-189.
- Helse, Thomas (2009): *Legal and Economic Basis for Performing Mining Activities in Southeast Europe*, GRIN, Verlag, Germany.
- IMF (2011): Albania: 2011 Article IV Consultation, *IMF Country Report No. 11/313*, October 2011, Washington.
- Kodderitzsch, Severin (1999): *Reforms in Albanian Agriculture, Assessing a Sector in Transition*, World Bank Technical Paper No. 431, Washington.
- Kovács Teréz (2010): A Balkán mezőgazdasága, in: Horváth Gyula - Hajdú Zoltán szerk.: *Regionális átalakulási folyamatok a Nyugat-Balkán országában*, MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs, p.384-409.
- Lux Gábor (2010): DezinTEGRáció és újraszerveződés a Nyugat-Balkán iparában, in: Horváth Gyula - Hajdú Zoltán szerk.: *Regionális átalakulási folyamatok a Nyugat-Balkán országában*, MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs, p.363-383.
- Palánkai Tibor (2006): Integrációérettségünk elméleti összefüggései, *Pénzügyi Szemle*, LI: évfolyam, p.302-319.
- Palánkai Tibor (2005) koordinátor: *A magyar gazdaság és társadalom integráció-érettsége, integrációs képessége és felkészültsége alakulása*, Budapesti Corvinus Egyetem, Világgazdasági tanszék, Európai Tanulmányi és Oktatási Központ, Budapest, p. 291- 344.
- Palánkai Tibor (2004): *Az európai integráció gazdaságtana*, Aula Kiadó, Budapest.
- Tilford, Simon – Whyte Philip (2010): *The Lisbon Scoreboard X, The road to 2020*, Centre for European Reform, London.
- Transparency International (2014): Korrupciós érzet indexe 2013. <http://www.transparency.org/cpi2013/results> (2014-06-05).
- UNCTAD (2013): *World Investment Report 2013*, United Nations, New York.
- Világbank (2014): World Development Indicators, <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/DATASTATISTICS/0,,contentMDK:20398986~pagePK:64133150~piPK:64133175~theSitePK:239419~isCURL:Y,00.html> (2014-06-08).
- Világbank (2013a): *Economy Profile: Albania*, Doing Business 2013, 10th Edition, Washington.
- Világbank (2013b): Standing on Their Own: Youth Employment Opportunities in Albania, *World Bank Feature Story*, 16th May, 2013 (2013-07-27)
- WEF (2013): *The Global Competitiveness Report 2013-2014*, Geneva, Switzerland.
- WEF (2011): *The Global Competitiveness Report 2011-2012*, Geneva, Switzerland.

© DKE 2014

<http://www.southeast-europe.org>
Levél: [dke\[at\]southeast-europe.org](mailto:dke[at]southeast-europe.org)

Figyelem! Kedves kutató! Ha erre a tanulmányunkra hivatkozik, vagy idézi annak egy részét, kérjük, küldjön erről egy email-t a főszerkesztő részére a [dke\[at\]southeast-europe.org](mailto:dke[at]southeast-europe.org) címre. *Az írást a következőképpen idézze:*

Endrődi-Kovács Viktória: Albánia gazdasági integrációérettsége. *International Relations Quarterly*, Vol. 5. No. 2. (2014 nyár) 12 p. Együttműködését köszönöm. *A főszerkesztő*